

УДК 130.1

М. В. Несправа
здобувач кафедри філософії
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

НАСИЛЬСТВО ТА ЗЛО Й МОЖЛИВІСТЬ НЕНАСИЛЛЯ

Основним теоретичним принципом статті є спроба розуміння зла, агресії, насильства не як сутнісного елемента, що є в природі людини (біологічної, соціальної чи духовної), а як соціального явища, що формується у двох вимірах – на рівні соціальної структури («об'єктивне насильство», чи «об'єктивне зло») і на рівні мікросоціальної взаємодії людей, і пошук шляхів ненасильства. Ненасильство – свідомо відмова від насильства. Люди вели війни, завойовували інші народи. Однак поступово зміцнюється переконання в тому, що насильство не можна перемогти насильством.

І.А. Ільїн критикував потурання злу, яке є формою співучасті в жорстоких злочинах. Витоки філософії непротистояння, за словами І.А. Ільїна, в неправильному розумінні природи зла й ролі страждань. Філософ відзначав, що духовність людини пов'язана з бажаннями, вчинками тощо. Саме за своєю природою внутрішня свобода людини є священною. Якщо людина здійснює вчинки, що призводять до панування зла, зловживає своєю автономністю, то особистість опиняється в глибокому внутрішньому роздвоєнні [5, с. 43–47].

На думку В.О. Ільїна, зло може виявлятися й зазвичай виявляється не тільки у вигляді фізичного насильства та пов'язаних із ним фізичних мук. Діяльність лиходія зводиться до фізичного нападу, відібрання майна, поранення, зґвалтування й убивства. Фізичне насильство не єдиний вияв зла. Людина гине не тільки тоді, коли бідніє, голодує, страждає та вмирає, а й тоді, коли слабне духом і розкладається морально й релігійно.

Ненасильство являє собою активне протистояння злу, несправедливості. Протистояння полягає саме в протистоянні, причому безумовно в ім'я добра і справедливості. Насильство завжди є негативним і за формою, і за змістом дії, вчинків. Але будь-яке застосування сили, тобто примус, тиск на волю людини, є негативними.

Відмінною особливістю формування вчинку чи акту є залежність від ідеології тієї соціальної групи, яка отримала владу в суспільній системі.

II половина XX століття – початок XXI століття відзначені появою низки змістовних праць, що аналізують панування зла, насильства засобами осмислення зв'язку жаків Другої світової війни (Голокосту) й основних принципів модерну та постмодерну. Актуальними є праці Т. Адорно «Негативна діалектика», його ж спільна робота з М. Хоркхаймером «Діалектика просвітництва», «Банальність зла: Ейхман у Єрусалимі» Х. Арндт, «Актуальність голокосту» З. Баумана, «Номо Сасер. Що залишається після Освенціма: архів і свідок» Д. Агамбена. Особливий погляд, що мав вплив на інших мислителів, на проблему насильства в його зв'язку з колоніалізмом, подав у творі “Les damnés de la terre” Ф. Фанон.

Актуальними є ідеї франкфуртської школи Р. Маркузе, який аналізує теми репресивності цивілізації, бунту, революції в працях «Ерос і цивілізація», «До ситуації нових лівих». Особливе місце в осмисленні ролі насильства та зла посідають праці М. Фуко, такі як, наприклад, «Наглядати і карати» й «Безпека, територія, населення» тощо.

В останній чверті XX – на початку XXI століть у Європі проблеми людства актуалізують із позицій соціальної феноменології й соціального конструктивізму. Це, зокрема, праці «Феномен насильства» Д. Річеса та «Насильство. Новий підхід» М. Виевиорки, «Про насильство» С. Жижека, в яких розглядається питання про зв'язок соціальної системи, ідеології й насильницьких актів.

Філософи доводять, що потенційно зло, насильство, агресія існують у системі, тому, використовуючи мову міфу, можливо створити ситуацію, в якій суб'єкт обов'язко-

во здійснить вибір на користь вчинку, спрямованого проти Іншого. Вони спираються на принципи, тоді як конкретний насильницький акт чи зло виходять з інших установок. Ці принципи – відмінність і тотожність – протилежні один одному, але, існуючи завжди одночасно на різних рівнях соціального, доповнюють один одного. Це робить систему стабільною: критикуючи установки, на яких базується суб'єктивне насильство чи зло, індивід підтримує об'єктивне й навпаки.

Часто в суспільстві створюються фігури «банального зла», про яке багато писала Ханна Арндт і яке висловлює здогад багатьох людей: гвалтівники – це звичайні люди, які за певних обставин стали діяти як кати. Використовуються способи, що змушують нас бачити в людині ката – злочинця, а в іншому – «легального вбивцю», що виконує свій важкий обов'язок перед суспільством.

У різних суспільствах це бачення буде різним, але наявні ідеологічні структури, які забезпечують той чи інший варіант указаної інтерпретації. У цьому сенсі різниця між співробітником системи виправлення й покарання та військовим злочинцем не в тому, кого вони вбивають, і не в тому, як вони це роблять, а в тому, як їхня дія виправдана, як на нього дивляться й вони самі, й оточуючі.

Філософи намагаються описати шляхи для подолання зла, насилля, агресії, відкривши людству ненасильницькі шляхи вирішення більшості проблем. Ускладнення виникають під час ідентифікації категорії «зла». Відповідно до цього, дослідники намагаються дати визначення основному явищу й, відштовхуючись від них, пояснити феномен «зла».

Ідентифікуючи радикальне Зло, наголошують на вчинках, які мають на меті бажання повністю ліквідувати всі елементи життєдіяльності людини, навіть високу мету – повернутися до абсолютного Добра. Треба визнати, що зробити це досить важко. Складність обраного шляху не бентежила Л.М. Толстого, «який найбільш послідовно дотримувався цієї інтелектуально-духовної традиції, вкладаючи в поняття насильства суто негативний і гранично широкий сенс, був одночасно радикальним критиком сучасної цивілізації, всіх властивих їй форм егоїзму і примусу; для нього, зокрема, в плані ставлення до насильства не було великої різниці між розбіжностями з великої дороги й законними монархами, а якщо й було, то ніяк не на користь других» [3, с. 35].

Не погоджувався Л.М. Толстой також із тим, що патріотичні почуття можуть бути виправданням для будь-якої війни (бо саме війна була для нього концентрованим вираженням того, що він називав злом). Відомо, що, на відміну від багатьох представників російської інтелігенції, він не підтримував початок російсько-японської війни, не тільки вибухнувши конкретними звинуваченнями на адресу імператора, тих, хто підтримує цю війну, а і як освічений християнин наголошував на безвихідній ситуації воєнного протистояння: «Для всякої розумної людини, яка думає про те становище, в якому перебуває тепер людство, і про те, до якого воно неминуче наближається, не може не бути очевидно, що практичного виходу із цього стану немає жодного, що не можна придумати жодного такого пристрою, установи, яке врятувало б нас від тієї загибелі, до якої ми нестримно прагнемо» [7, с. 117]. Порятунком людства він бачить у проповіді Христа: «Найправильніше й безсумнівне – позбавлення людей від усіх лих, які вони самі завдають собі, і від найжахливішого з них – від війни ... зверненням до свідомості кожної окремої людини, яке 1900 років тому пропонував Христос, із тим, щоб кожна людина одумалася, запитала себе: хто вона? навіщо вона живе і що має і що не має робити?» [7, с. 120].

Релігійне звернення людства до власних релігійних коренів має призвести до відмови від війн і насильства, такої відмови, яка втілиться в небажанні заподіювати зло своїм ворогам: «Усяке протилежне злу злом є позбавлення блага, всяка любовна відповідь на зло є набутком блага, такого блага, яке, знищуючи особистість і даючи вище благо, знищує разом із тим і всяке страждання й головне те, що викликає опір, – лякає страх смерті» [7, с. 221].

Насильство та ненасильство існують у суспільстві як певні варіанти взаємин між людьми, які здійснюються в момент активної взаємодії всіх учасників дії, а також соціальних інститутів, що забезпечують підтримання інтерсуб'єктивної реальності. Ненасильство є одним із можливих видів цих відносин. Як і у випадку з насильством можна провести аналіз, який би розібрав кожний окремий випадок вияву ненасильницької поведінки з погляду всіх задіяних у ньому елементів і символічних процедур (передусім міфологічних), що взаємно впливають один на одного. Вибір способу взаємодії багато в чому визначається звичкою: в різні історичні епохи по-різному розставляють акценти щодо того, що вважати насильством, а що – ні. Люди, які вибирають певну «перспективу» або, краще сказати, «стратегію» поведінки в суспільстві, виходять, звичайно, із задалегідь відомих їм інтерпретацій.

У праці «Насильство» Славою Жижек із властивим йому песимізмом описує картину нашого існування, при якому насильство неможливо викоренити, так як воно є невід'ємною частиною самої системи, детермінуючи і спотворюючи будь-які дії, спрямовані на її подолання [9, р. 23].

С. Жижек припускає, що існує споконвічне насильство системи, що виражається в поширенні певних ідеологічних констант: «Коли ми усвідомлюємо певний акт як насильницький, ми оцінюємо його за допомогою передбачуваного візр'я, тобто того, що ми вважаємо «нормальною» ненасильницькою дією» [9]. Насильство має розглядатися як один із видів соціальних феноменів, що конститується суб'єктами соціальної взаємодії. Насильство є не більше ніж технічним феноменом, інструментом, за допомогою якого актори досягають поставлених перед собою або перед соціальною системою цілей. У середині різних соціальних реальностей феномен насильства конститується по-різному залежно від цілей, які переслідують індивіди або соціальні групи. Це не означає, що кожен раз кожне вбивство заново кимось інтерпретується як насильницький акт, але означає, що в тому чи іншому суспільстві створюються стабільні соціальні інститути, вбивства прийнято називати насильством, тоді як не вважати таким ж смертну кару.

Будучи соціальним феноменом, зло, насильство існує на кількох рівнях: на рівні мікросоціальної взаємодії конкретних індивідів, на рівні соціальної структури, на якому створюються самі умови для виникнення насильницької ситуації, закладена її можливість. Два зазначені рівня відповідають тому, що словенський філософ Славою Жижек називає «суб'єктивне» й «об'єктивне» насильство. Перший рівень є тим, що ми постійно спостерігаємо в житті, читаємо про це в книгах, дивимося в новинах, обговорюємо, засуджуємо, вітаємо тощо. Він доступний нашому осмисленню більшою мірою, ніж другий, однак не є тією позицією, з якої можна зрозуміти системне (в термінах С. Жижека) насильство. Іншими словами, ці два рівня насильства не можуть бути проаналізовані з одного й того самого погляду. «Об'єктивному» насильству, що діє для підтримки статус-кво, необхідно, щоб кожен жажливий акт суб'єктивного насильства був усвідомлений обивателями як щось таке, що «виходить за рамки», «не характерне», «не нормальне» (при тому, що встановленням нормальності займається саме система). Саме тому в основу суб'єктивного й об'єктивного, яке так само можна назвати «інституційним», насильства повинні бути покладені різні принципи, які допускають застосування насильства. Заперечуючи, але доповнюючи один одного, ці установки дають соціальним інститутам змогу залишатися в стабільному стані. На нашу думку, як

основні такі принципи можуть бути розглянуті тотожність і відмінність [4, с. 12].

У праці «Етика. Есе про розуміння зла» А. Бадью наголошує, що зло існує, але не в тваринному вимірі людського, а як суб'єктивна категорія; до нього, як і до безсмертя, недалеко. Категорія «природи» використовується філософами часто в моральному значенні, відсилаючи до уявлень про категорії добра і зла. Така філософська позиція пов'язана з ідеями есенціалізму, бо надає категоріям зла, насильству, агресії сутнісний характер, описує сутнісну характеристику індивідуального чи суспільного життя. Такий тип дослідження дає можливість визначити своєрідність вчинку чи акту, який часто зводиться до метафізичної проблеми гарного й поганого в людині (у суспільстві). Таке звернення до класичної дихотомії шкодить адекватній інтерпретації, створюючи ситуацію непереборної амбівалентності.

Щоби правильно потрактувати реалії життя, вияви зла, насильства, агресії, варто звернутися до ідей сучасного французького філософа А. Бадью. Він вважає, що не буває лише радикального, стовідсоткового зла. У нього три імені. Зло може набувати різних форм, наприклад, зради, терору або катастрофи. Зрада – це позбавлення істини через слабкість чи під тиском обставин. Терор – це наслідок симулякрів, коли, замість порожнечі, в ситуації бачать наповненість, прикладом є Німеччина в 1933 році. Катастрофа – це ідентифікація істини з тотальною владою, насильницьке поширення істини, прикладом є політика Й. Сталіна в СРСР [1, с. 21].

Моральне засудження зла, яке імпліцитно пов'язують із поняттями «насильство», «агресія», «терор», «катастрофа», «зрада», «облуда» в повсякденній мові, змушує багатьох авторів виявляти красномовність, доводячи те, що вони фіксують феномен «зла», який не має нічого спільного з тим, що називають «насильство», «агресія», «терор», «катастрофа», «зрада», «облуда» їхні ідейні суперники.

Характерною для мислителів цього напрямку є орієнтація на пошук джерел «насильства», «агресії», «терору», «катастрофи», «зради», «облуди», що зумовлює характер вчинків, для їх визначення як морально прийнятних чи неприйнятних. Наприклад, категорія «терор»: 1) найгостріша форма боротьби проти політичних і класових супротивників із застосуванням насильства аж до фізичного знищення; 2) надмірна жорстокість до будь-кого; залякування [2, с. 1445].

Сучасний терор має вияви саме в системі використання насильства певними формуваннями для досягнення відповідної мети, як правило, політичної. Відбувається це за рахунок примусу державних органів, міжнародних і національних організацій, державних і громадських діячів, окремих громадян або їхніх груп до здійснення тих чи інших дій на користь терористів, з метою запобігання реалізації погроз. Самі ж залякування можуть адресуватися конкретним особам (як правило, державним діячам) або населенню загалом, спрямовуватися на об'єкти життєзабезпечення суспільства, джерела підвищеної небезпеки, навколишнє середовище. Отже, сучасний тероризм (тероризм початку ХХІ століття) є наслідком деконструктивних елементів глобалізації. Дотичними до нього є процеси та явища, що характеризуються використанням збройного насильства, в ході яких застосовуються прийомні й засоби, подібні до тих, що використовують терористи.

Це свідчить про те, що категорія «зло» не може розглядатися з погляду біології або моралі як невід'ємна риса того чи іншого соціального ладу або людського організму. Такий підхід призводить до ускладнення потрактування в межах етики волі людини, актуалізує постановку питання про відповідальність учасників акту чи вчинку, а також про їх взаємний вплив один на одного.

Х. Арендт, аналізуючи вчинки, відрізняє від влади «міць» (Strength), «силу» (Force), «авторитет» (Authority), «насильство» (Violence). Останнє «виступає для Арендт як обмеження свободи волі політичних суб'єктів, як придушення фізичних і духовних можливостей учасників полі-

тичного процесу. Із різноманіття засобів політичної діяльності насильство є найбільш небажаним для суспільства». У праці Ханна Арендт спробувала описати «інструментальний характер» зла й насильства [8, р. 46]. Це те, що описано в лівих теоріях, коли диктатура пролетаріату, заснована на насильстві, оголошується формою влади в тому чи іншому суспільстві. Радикальною формою узурпації насильством влади є панування терору.

Багато мислителів пов'язували наявність категорії зла з державним устроєм, політичною системою, юридичними процедурами, що підтримують порядок, тощо.

Певні вчинки, які ототожнюються із категорією зла, є інструментами, за допомогою яких індивіди досягають певних цілей. Можна дійти висновку, що існують особливі групи людей, які отримують переваги від функціонування соціальних інститутів. Люди, котрі перебувають на вершині соціальної ієрархії, намагаються зробити так, щоб інші люди визнали правомірними їхні вчинки. Сьогодні формується така система, при якій критика й заперечення зла щодня, того, що відбувається в межах соціальної взаємодії, зміцнювали репресивність самої системи, посилювали б можливі вияви в ній відкритих насильницьких, агресивних актів. Співзвучними ідеям А. Бадью є міркування С. Жижека, котрий описує картину нашого існування, при якому насильство неможливо викоренити, бо воно є невід'ємною частиною самої системи, що детермінує і спотворює будь-які вчинки, спрямовані на її подолання: «Коли ми усвідомлюємо певний акт як насильницький, ми оцінюємо його за допомогою передбачуваного зразка, тобто того, що ми вважаємо «нормальними» ненасильницькими діями» [4, с. 55]. Насильство – це не пряма характеристика певних дій і вчинків. Одні й ті самі вчинки можуть уважатися насильницькими та ненасильницькими залежно від контексту чи панівної влади. Іноді ввічлива протокольна посмішка дипломата може бути більшим насильством, ніж агресивна хуліганська витівка.

Подія – це те, що розриває безперервність ситуації явищем суб'єкта, подія завжди «поза законом», але завжди – явище автономії суб'єкта як самотворення правил. Вірність події – це вірність собі, по суті [1, с. 62–66].

Зло ж – це зрада події в собі й іншому, це смирення з владою повсякденності, яка говорить про те, що любити марно, що вигідніше відмовитися від чуття наукової істини та дійсності художньої творчості заради сьогохвилинних вигод, що політична дія безглузда з погляду самого функціонування влади. Також Зло є в личині, яка гвалтує світ собою, своєю впевненістю у власній непомильній єдності (терор), яка підміняє випадковість (принципову нерозгадуваність) події, її єдність загальністю й закономірністю повсякденності. Зло полягає в катастрофі як абсолютизації сили істини, яка виявляється в прагненні дати назву/ім'я (ярлик, що має абсолютну оцінку характеристику) усьому, стати всім для всіх (адже істина завжди ситуативна; вона абсолютна тільки тут-і-зараз і тільки для цієї-ось-людини) [1, с. 120–122].

Перебування в Добрі завжди народжує асоціальність людини в силу протистояння істини (причетної до буття) і знання (побутує в соціальності). Особливо це виявляється в політичній дії.

Подолання Зла – процес індивідуальний, він полягає в принциповому визнанні множинності й ситуативності істини. «Продовжувати!», незважаючи ні на що, бути наполегливим у бутті на свій страх і ризик, тобто у творенні Добра [1, с. 112]. Але при цьому тому завжди залишається таємницею для того, хто робить його, що до кінця не називається тут-і-зараз, що завжди індивідуально, непередбачувано за результатом, хоча й керується лише власною вірністю знаходженню в процесі, завжди – сумнівно: а чи не личина мною рухає до катастрофи. Ця вірогідність можлива в силу фактичного злиття «я» та об'єкта вірності, так що вірність ґрунтується на реальному самобажанні, прагненні до самого себе.

Добро – це переживання насиченості моментів існування [1, с. 80]: любов насичена переживанням щастя, наука

– радості, політична дія – ентузіазмом, мистецтво – задоволенням. Звідси Добрі вчинки ніяк не пов'язані з аскетизмом як формою придушення чутливості; Добро неодмінно є особливою формою чутливості й чутливості, в якій тіло транслює духовний настрій.

«Добро є Добром лише до тих пір, поки не домагається зробити світ досконалим. Його єдине буття полягає в настанні в конкретній ситуації якоїсь єдиної істини. Отже, потрібно, щоб істина була також і безсиллям» [1, с. 120]. «... Зло полягає в тому, щоб в умовах деякої істини прагнути за будь-яку ціну змусити найменування неіменованого. Саме такий принцип катастрофи» [1, с. 122].

Тому сьогодні Добро може трактуватися як загальнозначимий феномен відповідно до категорії Зла, тому не може бути виявом доброї волі, бо воля активізується щодо ситуативного розуміння добра. Зло ж, відповідно до критеріїв сучасної етики, визначається для всіх однаково, пов'язується з конкретними вчинками агресивної людини. Ті, хто підпадають під загальне уявлення про Зло, репресуються [1, с. 56]. Така етика відтворює ставлення до людини, яка прагне до смерті, а не живе тут-і-зараз у ситуації її подолання власного безмертя. Смерть – доля людського роду, безсмертя – доля окремої людини, тоді як прагнення до щастя – доля натовпу, життя в істині – індивідуальності [1, с. 57]. Тому, за А. Бадью, релігія є абстрактною сублімацією взаємин між конкретними істинами (універсальність, на які здатний індивід) і їх запереченням. «Бог» – це абстрактне назва Блага, а гріхи – це абстрактні назви Зла, які є запереченням Блага. Тому люди сьогодні мають бути відповідальними, вони здатні як стати суб'єктами істини, так і відмовитися від них, зрадивши це становлення. Тому за будь-яким виявом зла, яке приковує до себе нашу увагу, стоїть певна логіка розвитку системи, соціальної структури.

За А. Бадью, мораль у культурі більше асоціюється із заборонами, якими кодується Зло; її основна функція – боротьба зі Злом. Але мораль має не стільки боротися зі Злом, на це націлена вся система права, скільки бути стурбованою добрими вчинками та бажанням Добра.

Зло ж сучасною етикою визначається для всіх однаково, воно пов'язується з конкретними за змістом вчинками. Ті, хто підпадають під загальне уявлення про Зло, знищуються або репресуються. Але якщо подивитися на мораль як поле індивідуального відгуку на Іншого, то Зло неодмінно буде визначається через Добро. Причому саме ж Добро в цій моделі – завжди ситуативно-індивідуально, а значить, і Зло визначається через добро. Тут Зло не є добром, відсутністю Добра, яке не можна описати змістовно, а лише функціонально (формування людяності в людині, безсмертного в душі людини).

Добро трактується не як боротьба зі Злом, а як Добрі вчинки. Останнє є умовою наявності Зла: воно має місце лише тому, що добро діє, має місце бути, але бути так, що воно саме нівелюється. Зло – і недолік Добра (зрада й личина, агресія та насильство), і його надлишок (катастрофа через його безмежну уніфікацію, нівеляцію індивідуального характеру його буття).

І.А. Ільїн відзначив, що не всяке застосування сили є втіленням зла. Але очевидно, що не всяке утримання від застосування фізичної сили й використання незброєних, цивільних методів вирішення соціальних конфліктів є втіленням добра. Наприклад, стихійні природні лиха можуть розв'язати зло в слабких людських душах, деморалізувати їх. Люди сильного духу відповідають на зовнішні лиха зміцненням у добрі, духовним очищенням [5, с. 43–47].

Тому насильство й ненасильство – етичні поняття, які характеризують спосіб ставлення людини до світу: природи, всього живого, інших людей – із погляду реалізації ідей зла та добра як моральних законів.

Насильство – це форма примусу з боку однієї групи людей (однієї особи) щодо іншої групи (іншої людини) з метою придбання або збереження певних вигод і привілеїв, завоювання політичного, економічного й будь-якого іншого видів панування тощо.

Ненасильство – це заперечення примусу в процесі взаємодії людини зі світом, з іншими людьми, це заперечення, засноване на терпимості, визнанні права на існування всього того, що внутрішньо зараховано людиною до категорії «чуже». Таке визнання має сенс тільки в тому випадку, якщо саме це «інше», «чуже» не несе реальної або потенційної загрози для життя (проблема межі терпіння й терпимості) і для конкретної людини. Терпіння не є «пасивна слабкість» або «тупа покірність»; навпаки, воно є напруженою активною боротьбою духу. «Відберіть у людини терпіння, і все розпадеться в нікчемність: вірність, скромність і смиренність, любов, співчуття і прощення» [6, т. 3, с. 360].

Особливість ненасильницького супротиву та вирішення конфліктів полягає в тому, що вони мають бути спрямовані на досягнення порозуміння. Навіть у протистоянні зовнішньої агресії застосування ненасильства покликане збудити в агресора якщо не розуміння, то емпатію, деморалізувати солдат противника, змусити їх повірити у правоту тих, хто чинить опір. Передбачається, що ненасильство має бути наповнено більшим, ніж незастосування сили, змістом. І з прагматичного погляду воно безглузде, якщо продовжує і провокує протистояння.

Отже, на соціальному рівні Добро визначається через Зло, воно – не зло, воно є боротьбою зі злом; хоча якщо поміркувати, то боротьба зі злом і боротьба з добром не є тождесними, бо не всякий добрий намір чи вчинок спрямовано на такий самий результат. Сьогодні Добро трактується суспільнозначим тільки щодо Зла й тому може викликати вияв волі індивіда, але воля активізується лише щодо ситуативного розуміння добра.

Література

1. Бадью А. Этика: очерк о сознании Зла / А. Бадью. – СПб. : Machina, 2006. – С. 54–129.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад і гол. ред. В.Т. Бусел. – К. – Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
3. Гусейнов А.А. Понятие насилия и ненасилия / А.А. Гусейнов // Вопросы философии. – 1994. – № 6. – С. 35–41.
4. Жижек С. О насилии / С. Жижек ; пер. с англ. А. Смирнова и Е. Ляминой. – М. : Европа, 2010. – 182 с.
5. Ильин И. Собрание соч. : в 10 т. / И. Ильин. – М., 1996. – Т. 5. – 1996. – С. 43–47.
6. Ильин И. Собрание соч. : в 10 т. / И. Ильин. – М., 1996. – Т. 3. – 1996. – С. 360.
7. Толстой Л.Н. Одумайтесь! / Л.Н. Толстой // Полное собрание сочинений. – М. : Государственное издательство художественной литературы, 1936. – Т. 36. – 1936. – С. 120.
8. Arendt H. On violence. New York: A Harvest Book Harcourt. – Inc., 1970. – P. 46.
9. Zizek S. Violence. London: Profile Books LTD, 2009. – 218 p.

Анотація

Несправа М. В. Насильство та зло й можливість ненасильства. – Стаття.

У статті розглядаються проблеми насильства та зла й можливість ненасильства. Підкреслюється важливість філософських поглядів філософів доби модерну та постмодерну. Особливу увагу приділено актуальним проблемам характеристики життєдіяльності й вчинків людини. Здійснено аналіз поведінки людини з погляду постмодерної етики, характеристики категорій добра і зла. А. Бадью доводить, що зло може набувати різних форм (зради, терору, катастрофи). Його концепція дає змогу охарактеризувати сучасний стан глобалізованого суспільства, визначити реалії життя – «насильство», «агресію», «облуду» тощо. Довести, що вчинки, які ототожують із категорією зла, є інструментами, за допомогою яких індивіди досягають мети.

Ключові слова: етика, людина, зло, насильство, опір злу.

Аннотация

Несправа М. В. Насилие и зло и возможность ненасилия. – Статья.

В статье рассматриваются проблемы насилия и зла и возможность ненасилия. Подчеркивается важность философских взглядов философов эпохи модерна и постмодерна. Особое внимание уделено актуальным проблемам характеристики жизнедеятельности и поступков человека. Осуществлен анализ поведения человека с точки зрения постмодернистской этики, характеристики категорий добра и зла. А. Бадью доказывает, что зло может принимать различные формы (предательства, террора, катастрофы). Его концепция позволяет охарактеризовать современное состояние глобализованного общества, определить реалии жизни – «насилие», «агрессию», «притворство» и тому подобное. Доказать, что поступки, которые отождествляют с категорией зла, являются инструментами, с помощью которых индивиды достигают цели.

Ключевые слова: этика, человек, зло, насилие, сопротивление злу.

Summary

Nesprova M. V. Violence and evil, and the possibility of violence. – Article.

In the article the problems of human nature. Underline the importance of ethical views of A. Badiou. Special attention is paid to actual problems of the characteristics of life and human behavior. The analysis of human behavior from the point of view of postmodern ethics, the characteristics of the categories of good and evil. A. Badiou proves that evil can take different forms (betrayal, terror, disaster). Its concept allows to describe the current state of a globalized society, to determine the realities of life: "violence", "aggression", "a sham" and the like. To prove that actions which are identified with the category of evil are tools by which individuals reach the goal.

Key words: ethics, human, evil, resistance to evil.